

ДНУ
вхідний № 86-52-309
29 11 2019р.

Відгук

офіційного опонента на дисертацію **Оксани Василівни Пестрикової**
«Польський історик Людвік Кубаля та його внесок у дослідження проблем історії України»,

представленої на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни, науковий керівник кандидат історичних наук, доцент Віктор Іванович Воронов

Рецензоване дисертаційне дослідження вписується в загальну історіографічну течію переосмислення результатів попередніх студій історичних проблем у зв'язку з, по-перше, новими методологічними підходами в історичній науці початку ХХІ століття і, по-друге, потребою спростування нагромаджених у попередньому історіописанні міфів і стереотипів, котрі часто донині впливають на творчість істориків, а також інструментально використовуються в ідеологічних і політичних маніпуляціях. Польська історіографія в цьому відношенні не складає винятку, зокрема, якщо йдеться про історію України. Малорухливе академічне історіописання нерідко сприяє збереженню усталених давніх стереотипів. Історіографічний доробок польського історика ХІХ століття Людвіка Кубалі знаний в Україні небагатьом фахівцям. Проте, у часи його життя, коли відбувалося формування і утвердження національних ідеологій народів Центрально-Східної Європи, в тому числі польського та українського, ім'я і твори цього історика користувались особливою увагою з боку суспільства.

Оцінка особи і творчості Л. Кубалі має непересічне значення для сьогодення в двоякий спосіб: з одного боку, вони демонструють наскільки історик залежний від свого часу і панівної суспільної свідомості, а з другого – показують рамки відносної свободи дослідника за умови сумлінності роботи з джерелами. Насамперед це значення торкається історіографічної творчості і розуміння соціальних функцій історичного знання як такого.

На нашу думку, Авторка дисертації досягла успіху принаймні в двох важливих компонентах історіографічного дослідження: по-перше, вмілому змалюванню історіографічного контексту як творчості Кубалі, так і дослідників його наукового доробку; по-друге – узагальненні вже нагромадженого і оціночного матеріалу в польській та українській історіографії. Це немало для історіографічного дослідження.

Переходячи до короткого аналізу дисертаційного дослідження, зауважимо, що Авторка добре обізнана з нагромадженою донині історіографічною літературою, як польською, так і українською, добре орієнтується в проблематиці розвитку польської та європейської історичної думки та історіописання ХІХ, ХХ і ХХІ століть, що дозволяє їй з належною докладністю розкривати поставлені питання. Нам імponує той факт, що, на відміну від інших дисертантів, вона не перевантажує роботу великою кількістю дотичних робіт (бо цієї теми багато істориків торкалися побіжно), а «працює» тільки з суттєвими для виконання поставлених завдань текстами. Натомість ці тексти піддані глибокому аналізу й оцінці, часом достатньо полемічній. Загалом, Дисертантка вміло структурувала історіографію – як стосовно творчості головного героя, так і його дослідників. Відчувається добра історіографічна підготовка.

Джерелознавча частина першого розділу написана традиційно, але без особливого ентузіазму (і це не дивно, тому що серйозним проколом є повне ігнорування Авторкою матеріалів львівських архівів, які є першорядними для вивчення спадщини Людвіка Кубалі!). Тим не менше, можна констатувати, що, враховуючи традиції вивчення історіографічного доробку польського історика, джерельна база дослідження є достатньою.

Методологічний підрозділ дисертації написаний переважно в традиційній манері «загальності» і «об'єктивності». Проте, все ж таки не можна не відзначити авторської спроби, по-перше, окреслити застосовувану термінологію (це вже великий успіх!), а по-друге, цілком доцільну розробку категорії «історіографічний образ», яку ми вважаємо її успіхом (хоча можемо поради́ти їй познайомитися також з монографією М.В.Нечкіної про «художній образ» в історії, яка може допомогти в повнішому усвідомленні цієї категорії).

Перший розділ дисертації, присвячений біографічному опису головного героя, не вирізняється оригінальністю і новаторством, за виключенням останнього третього підрозділу про особливості історичного методу Кубалі та його розуміння соціальних функцій історичного знання. Особисто рецензента цей (як і наступні) розділ остаточно переконав в тому, що цей польський дослідник минулого був епігоном романтизму як в змісті, так і в методі розуміння й тлумачення історії. Авторка намагається несміливо розмістити Кубалю між романтизмом і позитивізмом, як в українській історіографії чинять з Володимиром Антоновичем, приписуючи йому позитивізм на тій підставі, що він «займався джерелами». Насправді, позиції історика визначаються не тим, чим він займається, а те, як він розуміє те, чим займається. У всякому разі цей підрозділ другого розділу нам імпонує своєю полемічністю і добрим розумінням історіографічного контексту – тут мусимо повторитись – як творчості Кубалі, так і його інтерпретаторів в наступні часи.

Другий, біографічний, розділ дисертації заснований переважно на відомій інформації, окрім третього підрозділу, присвяченого розкриттю поглядів польського історика на роль і місце історії. У ньому Здобувачка повертається до методологічних позицій дослідника минулого і показує його «романтичний» родовід як у методі, так і у формі опису історії. Цілком погоджуюсь з висновком Авторки про те, що ««погляди Л. Кубалі на сутність історії та її ролі у житті суспільства були наближеними до романтичних, тобто насамперед історія повинна навчити та дати приклад для наслідування» (с. 95).

У наступних трьох розділах (третьому, четвертому і п'ятому) Дисертантка конкретизує розуміння Кубалею та його середовищем питань українського минулого. У третьому розділі треба відзначити фаховий підхід Дослідниці до пояснення просторової та часової локалізації українських земель і їх населення. Докладний розбір текстів Кубалі дозволив зробити важливі спостереження щодо наукових і соціально-культурних рамок (обмежень) творчості польського історика, який трактував Україну і українців з позицій «свійщини», тобто за великодержавною традицією історіографії Речі Посполитої. Так само історик бачив і українців, як виключно особливий стан – козацтво, котрий прагнув здобути вищі соціальні позиції у тогочасній Речі Посполитій. Незважаючи на

прагнення бути «об'єктивним» дослідником, збірний образ українського козака у Л. Кубалі представлений досить стереотипно для польської історіографії. Можна стверджувати, що деякі його риси значною мірою були перенесені з польських джерел XVII–XVIII ст., зокрема «анархічність та дикість». Козак усіяло протиставлявся «цивілізації» (с.°123).

У четвертому розділі Здобувачка докладно описує погляди Кубалі на особу Богдана Хмельницького та очолюваний ним рух середини XVII століття. Цікавими є порівняння характеристики, яку подає Кубаля, з образами і оцінками, яка поширилася в наступній і сучасній польській та українській історіографіях. Такі порівняння дозволяють читачеві переконливо демонструвати динаміку історичного мислення та пов'язаність історика зі своїм часом і середовищем. Дисертантка опукло показала причини і мотиви амбівалентних розбіжностей в творчості Кубалі: постійному прагненню бути незаангажованим (нібито) дослідником давнини і намаганням вчинити виховний вплив на читача в дусі польського патріотизму. Тому в його працях побутують дихотомічні терміни і оцінки українського руху, як от «повстання», «козацька війна», «домо́ва війна» тощо. Така ж роздвоєність властива Кубалі і в описі образу Хмельницького, який в нього виступає і вмілим політиком і воєначальником і, водночас, ворогом, неприятелем, пияком.

У п'ятому розділі в центрі уваги стоять питання вибору орієнтації Української козацької держави в оцінці Л. Кубалі, а саме – Переяславська рада і Гадяцька угода, або орієнтації на Річ Посполиту чи Москву. Дисертантка добре проаналізувала погляди Кубалі і порівняла їх з сучасними підходами до розуміння цих питань. В силу відомих обставин Кубаля віддавав перевагу Гадяцькій угоді, котра, на його думку, давала більше шансів для розвитку «козацького народу», в той час як орієнтація на Москву стала поворотним моментом в історії Східної Європи, забезпечивши гегемонію Москви і перетворення її на імперію. В цілому нам імпонує проведений Здобувачкою аналіз творів Л.Кубалі і зроблені нею висновки.

Разом з тим, обов'язком опонента є виявлення слабких місць дослідження і допущених погрішностей. Щодо останніх, зокрема граматичних, то вони є, але їх не багато і про них не будемо говорити. Серед змістовних моментів, на наш погляд, варто відзначити певну неспівмірність поставлених Здобувачкою завдань і дослідницьких результатів – на сторінці 14 поставлене завдання висвітлити погляди Кубалі на історію України, а у підсумку йдеться тільки про українське козацтво і козацькі війни XVII ст. Інші питання минулого України залишилися поза об'єктом дослідження.

У біографічному (другому) розділі є незрозумілі лакуни. Так, на с.76 – інформаційний розрив, з якого важко зрозуміти, чи став Кубаля вчителем, чи склав іспит? Замість відповіді йдеться про те, що р 1873 р він став займатись історією XVII ст. Зовсім відсутня інформація про життя і діяльність польського вченого в роки Першої світової війни. Хотілося б знайти більше інформації про відносини Кубалі з іншими українськими істориками (крім П.Куліша).

У тексті розділів трапляються сюжетні повтори, як от, наприклад, про «політичні» причини усунення Кубалі від університетської кафедри (в історіографії і біографії (с.°74) та інші.

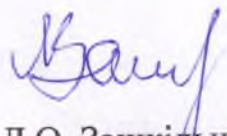
Є також неправильно передані прізвища, зокрема, Юлковська, замість Юльковської, Земляковський замість Земляковський, Точечек замість Точка, Зіморовіц замість Зиморовича, Ю. Богдан-Залеський замість Юзеф Богдан Залеський тощо. Автор часом невдало вживає прислівник «також» на початку речення (певна студентська традиція!), що є стилістичною невдачею.

Вважали би доцільним у «Списку використаних джерел і літератури» виокремити праці Кубалі як головне історіографічне джерело, а не подавати його серед всіх інших джерел.

Додаток А («Археографічні публікації у дослідженнях Л. Кубалі») не зрозуміло ким складений і для якої мети вміщений у тексті дисертації. На відміну від публікації кореспонденції П.Куліша, яка органічно вписується в працю. В бібліографічних позиціях з 317 по 324 відсутні повні дані.

Підводячи підсумки короткого аналізу дисертаційного дослідження О.В.°Пестрикової, можемо констатувати, що воно розкриває важливу сторінку розвитку історіографічних традицій в Східній Європі, котрі мають пізнавальне значення як для історичної науки України, так і європейського історіографічного процесу в цілому. Здобувачка проявила належні фахові вміння та якості, які засвідчують опанування Нею методології та методів історіографічного дослідження. Опубліковані Авторкою статті і автореферат відбивають зміст дисертації, востребувані в історіографічному середовищі. Вважаю, що дисертація Оксани Василівни Пестрикової відповідає вимогам п.°11 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету міністрів України 24 липня 2013 р. № 567, а її Авторка – *Оксана Василівна Пестрикова* заслуговує присудження їй наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.06 – історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни.

Доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри історії Центральної та Східної Європи
Львівського національного університету
імені Івана Франка

Л.О. Зашкільняк

Підпис Зашкільняка Леоніда Опанасовича підтверджую.

Учений секретар
Львівського національного університету
імені Івана Франка, доцент

О.С. Грабовецька

20.11.2019 р.